

M É G E G Y S Z E R 1848-R Ó L

Szerintem az 1848 körüli vitának az a konkrét eredménye, hogy rájöttünk: vannak még tisztázatlan kérdések az 1848-as magyar szabadságharc körül. És ezeket a tisztázatlan kérdéseket éppen nekünk kell megoldanunk. 1848 értékelésére ugyanis nem csak a különböző reakciós rendszerek és csoportok kisajátítása és értékelése — és nem is csak a reakcióssá vált nemzeti romantika — nyomta rá bélyegét, hanem ez a kérdés szinte gyűjtőpontja lett a magyar marxista kutatómunka minden gyengeségének is. 1848 értékelése nemcsak a Szabó Ervin féle „szindikalizmus”, vagy más irányok pozitív és negatív oldalait tükrözte vissza, hanem azt is, hogy a magyar kommunista pártot frakcióharcok forgácsolták szét, sohasem tudott komoly tömegbázist teremteni, gyökeret verni — tehát mindazokat a hibákat, amelyek később odavezettek, hogy ez a párt eszközzé vált Moszkva kezében. Innen Révai gyakori ellentmondása és innen az a törekvés, hogy 1848-at kisajátítsák, hogy a hiányzó tömegbázist 1848, Kossuth és Petőfi révén szerezzék meg. Jöttünk aztán mi. Egy darabig minden rendben volt. Nem volt szükségünk arra, hogy gondolkozzunk — azt hittük, előttünk minden kérdést megoldottak már. Lassan azonban egymás után megdőlték a régi korlátok. Egyszerre rájöttünk, hogy 1848 kérdése is bonyolultabb és még korántsem oldottuk meg. Hiba volt, hogy az eddigi vita az ünnepeljük, vagy ne ünnepeljük kérdése körül folyt. Szerintem először ezt a kérdést elvileg kell tisztázni, az újraértékelést kell elvégezni, mert maga az ünneplés az már féligmeddig gyakorlati kérdés, amely szélesebb vitát kíván és azt, hogy először magunkban tisztázzuk a kérdést.

Van ennek a vitának még egy eredménye: megmutatta, hogy még mindig vannak hibák szellemi életünkben. Mindenütt hangzottak el kifogások Farkas cikke ellen és mégis Olajosnak kellett jönnie, hogy ezeket a kifogásokat nyíltan is megmondja. Miért? Nem azért, mintha nem lett volna hozzászólás, hisz magam is írtam egy választ. A hiba ott van, hogy a szerkesztőseink még mindig kissé mereven fogják fel a dolgokat. No, de, térjünk 1848-ra.

I.

Farkas esetében az volt a főhiba, hogy túlzottan leegyszerűsítette 1848 kérdését. A legelső komoly hibát ott követte el, amikor ennyire leegyszerűsítette 1848 osztályalapját: „Az 1848-as magyar forradalomra úgy kell tekintenünk, ami az valóban volt: a középnemesség osztályharca a főnemesség ellen.”

Ez nemcsak a dolgok leegyszerűsítése. Mögötte más is van. Legelőször az osztály és osztályharc fogalmának tisztázatlansága. Bármennyire közeledik is a kis és középnemesség a jobbágyhoz, mégis a két osztály között minőségi különbség van. A főnemesség és köznemesség viszont ugyanaz az osztály, tehát közöttük a különbség csak mennyiségi. Nem is ez a főhiba. Volt a magyar hivatalos történelemírásnak egy évtizedek által megszentelt hazugsága.

Azt hirdette, hogy a magyar nemesség nagylelkűen lemondott kiváltságairól és felemelte magához a népet. Ez a hazugság „marxista” nyelvre fordítva még eltűlözva jelentkezik: a nemesség nemcsak nagylelkűen lemondott kiváltságairól, de még ki is harcolta, osztályharcot folytatott azért, hogy lemondhasson. Olajos nem foglalkozott 1848 osztályalapjának megítélésében elkövetett alapvető hibával. Így a legellentmondásosabb helyzet jött létre. Mi marxisták mindannyian az ábécével együtt tanultuk, hogy az emberiség történelmében a legfontosabb, a legdöntőbb dolgok az osztályharcok. Hogy a haladás érdekében vívott osztályharc — folytassák azt bár rabszolgatartók a törzsi nemesség ellen —, mindig többet jelent, mint akár hétszer egészséges nemzeti harc is; hogy a nemzeti harc lehet reakciós is, minden nemzeti harcnak igazán pozitív vonása épp a benne rejlő osztályharc. És mégis akadt valaki, aki a fenti hiba elhallgatásával ténylegesen azt kezdte bizonyítani, hogy 1848 több megbecsülést érdemel, mert nemcsak osztályharc volt, hanem nemzeti harc is.

Természetesen ezt nem lehet egyszerűen Farkas és Olajos tévedésével elintézni. Mégcsak azzal sem: „Nándor, te nem a történelmi tényekből, hanem a napi politika néhány részben helyénvaló, részben véleményed szerint helyes jelszavából indultál ki s az általad vélt szükségletek szerint beskatulyáztad a multat.” Vagy hogy Olajos „engedményt tett a magyar sovinizmusnak”. Ez a kérdés a legbonyolultabb kérdés. Nemcsak a dzsentri és polgári történelemírás meghamisításai, de Révai ellentmondásai is itt érezhetők legjobban. Amikor Szabó Ervinnel vitatkozik és Marxot akarja igazolni, akkor többé-kevésbé helyesen értékelt Kossuthot, amikor viszont a tömegbázist akarja megszerezni, akkor zászlóként lebegteti. Amikor helyesen értékeli, akkor látja, hogy a középnemességet rákényszerítették arra, amit tett; máskor viszont azt állítja, hogy ez a réteg polgári funkciókat vett fel.

1848 osztályalapját nem lehet a megszokott fogalmak felhasználásával megítélni. Marx egyszer azt mondta: „Az olaszoknak, lengyeleknek, magyaroknak a kellő világossággal meg fogom mondani, hogy modern kérdésekben be kell fogni a szájukat.” Igen, ez az ország egy sok tekintetben más világ volt, mint az, amit az egyik chartista vezér „félbarbár” világnak írt; olyan világ, melyre nem lehet egyszerűen ráhúzni a nyugati fogalmakat, nem lehet mehanikusan alkalmazni az olyan Nyugaton kialakult fogalmakat, mint forradalmár, forradalom, plebejus stb., vagy legalább is számolni kell azzal, hogy ezek a fogalmak új tartalommal telítődnek meg, minőségileg mást jelentenek. Természetesen ezeket a kérdéseket nem lehet itt teljes egészükben tisztázni, csak néhány mozzanatot vetnénk fel.

Tény, hogy a feudális osztályviszonyok közé behatol a kapitalista pénzgazdaság. Megindul a rétegződés a jobbgazságban. Jelentkeznek emberek, akik pénzért váltják meg a robotot, és mások, akik ezért a pénzért robotolnak. Másrészt a nemesség többé-kevésbé piacra termelővé lesz. Nő a gabonakivitel. A legelőelkülönítések mögött a gyapjúkivitel lehetősége rejlik. Jelentkeznek a manufaktúrák. Báró Vay már 1789-ben üzembehelyezi az első gépüzemű gyapotfonó gyárat. 1848 kérdésének ez a része a legjobban ki van értékelve és erre jó anyagot találhatunk mindenütt. Annál kevesebben látták, hogy ilyen körülmények között a nemesség magatartása és hangulata jóval bonyolultabb tényezők hatására alakult ki. A pénzgazdaság ugyanis nemcsak a feudalista gazdaságot rombolja és annak minden gyengeségét mutatja meg, — a robot elégtelenné lesz, jelentkeznek zsellérek, akik el akarják adni munkaerejüket és jelentkeznek nemesek, akiknek szükségük van

bérmunkára és a zsellérek mégsem nyernek alkalmaztatást, a feudális költőtség gátat jelent, és főleg: a manufaktúra és a gyárak fejlődésével, a kapitalista piac törvényei alapján, a primitív mezőgazdaság mind nehezebb helyzetbe jut. A feudalista gazdaságnak ez a belső bomlása megérleli az átalakulás szükségességének felismerését. Ez a felismerés tiszta formában azonban inkább csak a főnemességnél, Széchenyinnél jelentkezik, mert ez az osztály versenyképesebb, több eséllyel néz a pénzgazdaság fejlődése felé. A köznemesség hangulatának kialakulásában már jó adag kapitalizmus-ellenesség is rejlik. Arany ennek a rétegnek hangulatát kifejezve, és az ország helyzetét ostromozva, így ír: „Boldog egy nép, aki lakja, Árnyékon a legyet csapja. Búzájától mikor terem, Dohossá lesz minden verem. És mind magának kell megenni; Mert nem tudja hova tenni. Ha pedig nem termett elég, Eladhatja mind vagy felét: Bezzeg akkor van vevője, És jó hasznot kaphat belőle.” Micsoda ez, ha nem az árutermelés, a piacra termelés következményei ellen való fordulás? A pénzgazdaság fejlődése következtében válságba jutott feudalista társadalmi rendszer terhét ugyanis a köznemesség még fokozottabban érzi. Ezenfelül, hogy ezek a terhek még fokozottabbá váljanak, a köznemesség az árutermelésben jelentkező versenyben lemarad a főnemesség mögött. A fenti tényezők hatására megindul a köznemesség elszegényedése. A haladó gondolkodású főnemések csak azt látják, mennyivel több hasznuk lenne a feudális korlátok elsöprésével. A köznemesség már azt is látja, mennyi kára van, milyen csapást jelent rá a pénzgazdaság. Így aztán a köznemesség magatartása bonyolult tényezők hatására alakult ki. Ebben a magatartásban nemcsak feudalizmus-ellenesség van, de félelem, idegenkedés a pénzgazdaságtól, és az alsóbb rétegekben ragaszkodás az adómentességhez, mint utolsó támaszhoz éppen a pénzgazdaság által létrehozott versenyben. Ennek a sok tényezőnek az eredője lesz az Ausztria elleni harc. Ez az osztály kutatja helyzetének okait. Nem tudja azonban a közvetlen gazdasági okokat felismerni, és ezért a legszemmeláthatóbb és legnyilvánvalóbb okot — az osztrák vámpolitikát teszi felelőssé egész helyzetéért. Az osztrák vám ugyanis nemcsak a magyar ipar fejlődését gátolja, hanem amikor Ausztriában jó termés van, akkor gátolja a magyar búza bevitelét, amikor pedig Ausztriában rossz termés van, akkor igyekszik minél többet bevenni. Tehát az Arany által vázolt tényezők hatását az osztrák vámpolitika csak fokozza. Ezért lép fel aztán a köznemesség az önálló vámterület követelésével. Ezen a téren nemzeti egység is alakult ki — a fejlődésnek induló polgárság piacot akar, a köznemesség számára viszont az önálló vámterület utolsó reményt jelent arra, hogy a vámpolitika kézbekaparintásával le tudja győzni azokat a nehézségeket, amelyeket nemcsak a feudális gazdaság válsága, de a pénzgazdaság fejlődése is felvet. A köznemesség tehát mint kétszeresen halálraítélt réteg egész elégedetlenségével a közvetlen ok és helyzete egyetlen előidézőjének tekintett osztrák politika ellen fordult. Az Ausztria-ellenes harc ezért lesz olyan heves ennél a rétegnél. Ez a harc tulajdonképpen az utolsó szalmaszálát jelenti megingott helyzetének megvédésében. Így kerül a köznemesség az osztrákellenes tábor élére. A polgársággal, amint láttuk, könnyen létrejön a nemzeti egység. Most még felmerül a kérdés, hogy kerül ide a jobbság?

A köznemesség tehát nem készült forradalmi osztállyá. Nem is volt ki ellen kiharcolnia a feudalizmus megdöntését, hisz tulajdonképpen ő maga volt a feudalizmus uralkodó osztálya. Hogy a köznemesség nem is képes leszámolni a feudalizmussal, azt ennek a rétegnek legjobbjai is látták. Eötvös például azt írta: „Ha meggondoljuk, miként az utasítások által minden elv

elfogadása olyan tömegtől függ... melynek legnagyobb érdeke az, hogy az adómentesség fenntartassék, nem bámulhatjuk, hogy a közös teherviselés eddig törvényeikben kimondva nincs." Ennek ellenére a jobbágyszabadítás mégis megtörtént. És épp az a szabadságharc hajtotta végre, amelynek élén ez a köznemesség áll. Itt a nehézség. Sokkal könnyebb polgári funkciókról és arról beszélni, hogy a köznemesség átvette a polgárság szerepét, mint elemezni ezt a tényleges helyzetet. Legelőször tisztáznunk kell, hogy a jobbágyság megszüntetése még nem polgári forradalom, mint ahogy nem volt polgári forradalom az sem, amikor az orosz cár rendelettel megszüntette a jobbágyságot. Itt is a döntő kérdés: ki ki ellen harcol és ki ellen harcolja ki. Ha ebből a szempontból nézzük, akkor, mint már mondtuk, a köznemességnek nem kiharcolnia kellett a jobbágyság felszabadítását, hanem le kellett mondania jogairól. Természetes, hogy ezt nem önként, nem nagylelkűségből tette és még kevésbé harcolta ki. Erre rákényszerítették. Amint láttuk a köznemességnek szüksége van nemzeti harcra és annak élére állt. Az akkori társadalmi helyzet mellett viszont már ezt a harcot nem lehet jobbágyság nélkül folytatni. A lengyel és galíciai példa megmutatta a nemességnek, hogy a jobbágyságot a bécsi udvar ellenük használhatja fel, ha nem számolnak a jobbágyság követeléseivel. Ekkor jelentkeznek a reformkövetelések. Hogy ezeken a reformokon túlmennek, az már nem a középnemesség érdeme. Ebbe már belekényszerítik. Méghozzá nem is annyira március 15-e, hanem inkább az, hogy ez a március 15-e tényleges és komoly európai forradalmi megmozdulások után jött. Ezekhez a forradalmakhoz viszonyítva maga március 15-e meglehetősen békés dolog. Tényleges forradalmár csak Petőfi és néhány társa. Maga a tömeg szintén elég zavaros tényezők hatása alatt áll. Olyan tényezők hatása alatt, amelynek eredője szintén nemzeti jellegű. (A nemzeti jelleg tehát itt is inkább gyengeség, mint erő.) Súlyát azonban az igazi nagy európai forradalmak adták meg és így minden gyengesége mellett is elég volt a köznemesség megfélemlítésére. A másik tényező, ami kényszerítő hatással volt a köznemességre, a később jelentkező elégedetlenség. Tehát az osztályharc, akármilyen fejletlen formában is, a köznemesség ellen folyik. Így aztán, mivel a köznemesség a nemzeti harc élén áll, de az osztályharc mégis ellene folyik, minden törekvése az, hogy ezt az ellene folyó osztályharcot minél jobban leszorítja. Itt ismét nemzeti egység jön létre a polgársággal. A polgárság még gyenge osztályharcra, a nemesség pedig tudja, hogy a harc csak ellene folyhat. Innen ered az, hogy a köznemesség fő törekvése a rend és a nyugalom helyreállítása. Ezért történik meg például az a jellemző eset, hogy amikor a pesti nép megöli Lamberget, csak Petőfi írja: „Hatalmas kezdés lenni végre nép”. A polgárság viszont megijed, bezárják az üzleteket, a főképp polgári rétegből toborzott nemzetőrséget készségi állapotba helyezik, a Károlyi kaszárnya udvarán ágyúkat állítanak fel, a jórészt köznemesei képviselőkkel álló parlament pedig ünnepélyesen bocsánatot kér a királytól. Egészében tehát: az 1848-as forradalom szubjektív vezetőerői mindent megtettek a forradalom objektív folyamatának gátolására.

Valahogy így kell néznünk ezt az egész 1848-at. Tisztában kell lennünk azzal, hogy halálraítélt, kétségbeesett osztállyal van dolgunk, és így ez a kétségbeesés az osztály vezetőiben olyan tipikusan jelentkezhet, hogy azok valósággal forradalmi energiát nyerhetnek. Azért bírálni őket, mert megmaradtak nemesnek, annyi, mint bírálni ezt a lendületet. A lendület és a megalkuvás az egy, egy ember, egy osztály, ugyanaz a forrás. Nem forradalom ellenforradalmi elemekkel, hanem így egészében volt az, ami. Kossuth sze-

repét is így kell nézni. Nagy emberi energiák lappangtak benne és jutottak kifejezésre. Ezt a hatalmas tevékenységét nem lehet például azzal elsikkasztani, hogy a kompromisszum embere volt — pedig ténylegesen az volt és egész tevékenysége a kompromisszumok sorozatából állott. Kossuthot a kompromisszumokért bírálni tehát annyit jelent, mint bírálni azért, mert a szabadságharcban végig kitartott. Mert mit is jelentettek ezek a kompromisszumok? Azt jelentették, hogy az objektív folyamat a köznemesség ellen irányul; a köznemesség mégis meg akar maradni vezetőrétegnek. Az osztály vezetőinek tehát nem marad más hátra, mint állandóan kompromisszumokkal közvetíteni a vezető réteg és a tömegek között. Ezek a kompromisszumok tehát az adott körülmények között a harc folytatásának előfeltételei voltak. Az, hogy ez a réteg a köznemesség volt, nem hatalmaz fel bennünket semmire. Csak ebből kiindulva nem lehet ítéletet mondanunk, de nem is szabad idealizálnunk — objektívan kell felmérni a dolgokat. Nem szabad azt hangsúlyoztatnunk, mint például Révai tette, hogy ez a nemzeti egység szükségszerű volt és hogy mindenáron fenn kellett tartani. (Lásd például Marxizmus, népiesség, magyarság című könyvének 195. oldalát, ahol megdicséri Petőfit, amiért nem igyekezett felborítani ezt a nemzeti egységet.) Ez a nemzeti egység nem feltétlenül szükséges, hanem gyengeség. Annak jele, hogy nem volt erő, amely felborította volna ezt az egységet. S ez az egység végső fokon a forradalom bukását eredményezte. A köztársaság kikiáltása például már azt jelentette, hogy ez a középnemesség minél előbb be akarja fejezni az egész harcot. (Nem véletlen, hogy a köztársaság kikiáltását Petőfi nem üdvözölte, és Arany üdvözölte.) Ettől kezdve a harcot már csak a tehetetlenség ereje viszi tovább. A köznemesség már nem akar semmit. Az eddigi folyamatba is csak belekényszerítették, — amit ő tulajdonképpen akart, az nem 1848 volt, hanem 1867.

Mindennek ellenére nekünk magyar marxistáknak nem kell szégyenkezünk 1848 miatt. Sőt büszkéek lehetünk rá, anélkül, hogy a nemzeti misztikától kellene félni. Számolnunk kell 1848 európai jelentőségével. Azt már látuk, hogy március 15-e súlyát ezek a forradalmak adták meg. A forradalmak utójátéka is csak azért lett, mert előbb le kellett győzni a többi forradalmat. Mit jelentett tehát ez a szabadságharc európai szempontból? Jelentette a harcot az európai reakció két bástyája, Ausztria és Oroszország ellen. És jelentette a leverő forradalmak legjobbjainak utolsó reménysugarát és büszkeségét. Végül Marx és Engels számára jelentette az új forradalmi hullám reményét.

Marx és Engels tévedhettek és tévedtek is. A magyar 1848 kérdésében különösen fennállt a tévedés veszélye. Marx egyszer azt írta, hogy nem érti Szemere együttműködését a francia császársággal és hozzátette: „Még kevésbé értem legutolsó nyilatkozatát az osztrák alkotmányról”. Bizony sokmindent nem értek és nem érthettek. Ez egy idegen „félbarbári” világ volt. De nem lehet elfelejteni, hogy Engels bírálta is ezt a forradalmat és amikor nagyraértékelte, akkor épp európai jelentőségénél fogva igaza is volt.

Van még egy dolog, amiért nyugodtan büszkéek lehetünk 1848-ra. Marx azt írta: „Elsőízben az 1848-as forradalmi mozgalomban, elsőízben 1793 óta meri szembeszegezni egy nemzet, melyet körülzárt az ellenforradalmi túlerő, a gyáva ellenforradalmi dühvel a forradalom szenvedélye a fehér terrorral a vörös terrort. Hosszú idő óta elsőízben akadunk egy valóban forradalmi jellemre, egy férfire, aki népe nevében fel meri venni a kétségbeesett harc kesztyűjét, aki nemzete számára Danton és Carnot egyszemélyben — Kossuth

Lajos... A tömegfelkelés, a nemzeti fegyvergyártás, papírpénz, a rövid úton való elintézése mindenkinek, aki a forradalmi mozgalmat gátolja, a forradalom permanenciában — vagyis a dicső 1793-as év valamennyi fővonását újra felleljük. A Kossuth felfegyverezte, szervezte, lelkesítette Magyarországon.” Mi tudjuk és Marx is világosan hangsúlyozza, hogy itt tulajdonképpen nem is csak Kossuthról van szó, hanem a magyar tömegekről. Mi marxisták nem ítélnénk meg egy forradalmat abból, hogy kik vezetik, hisz a történelemben sohasem az egyének a fontosak, hanem a tömegek. Itt is 1848-ban nem Kossuthot, nem a középnemességet, hanem a magyar tömegeket kell megbecsülni. S ez a magyar nép, mindentől eltekintve nagy volt ezekben a napokban. És mi nem lennénk forradalmárok és nem lennénk internacionalisták sem, ha nemzeti történelmünkben csak Tiszákat, Horthykat és Szálasikat látnánk és nem látnánk Dózsát, 1848-at, 1849-et. Persze ugyanakkor nem szabad elfeledkeznünk egy másik tényezőről, amely végső fokon minden büszkeségünk ellenére is megakadályozza, hogy 1848-at ünnepeljük.

II.

Már 1848 osztályalapjának megítélésekor lépten-nyomon különbséget kellett tennünk a forradalom szubjektív vezetése és objektív folyamata között. Rá kellett mutatnunk a köznemesség és a forradalom objektív folyamatának bonyolult viszonyára. Még nagyobb szükség van erre a különbségtételre ha a magyarok és szlávok viszonyát vizsgáljuk. Megszoktuk a dolgok olyan leegyszerűsítését, hogy akik a magyarok oldalán álltak, azok haladóak, és akik a szlávok oldalán, azok reakciósak voltak. Amikor azonban a hivatalos magyar történetírás így dicséri Damjanichot: „Pedig Damjanich jó szerb volt, szerette népét és odaadással munkált annak javán. Ámde átérezte, hogy a szerblakta föld csak egyik alkotórészét képezi annak a magyar hazának, mely őseit oly testvériesen ölelte keblére; tudta, hogy a honfenntartó magyarság a kivívott alkotmányos reformok áldásaiban részesíteni akarta a szerbeket is.” (Gracza: Magyar szabadságharc története II. kötet 89 old. kiemeli B. I.) és mikor Révai ugyanezt így fordítja marxista nyelvre: „A Magyarországon élő nem magyar népek nemzeti mozgalmában kezdettől fogva jelentkezik a reakciós Habsburg-barát irányzat mellett egy demokratikus magyarbarát irányzat is” — akkor okvetlenül arra kell gondolnunk, hogy talán nem is olyan egyszerű ez a dolog.

Ha kissé figyelmesebben vizsgáljuk a dolgokat, akkor rájövünk, hogy akkor, amikor a magyar és szláv viszonyt vizsgáljuk, nemcsak azt kell figyelembe venni, hogy — mint Gyilasz mondta — nem volt erő a reakciós áramlatok megfékezésére, hanem azt is, hogy a szlávok szubjektív szempontból egyáltalán nem voltak egy cseppel sem kevésbbé forradalmárok, mint a magyarok. Ugyanazokkal a követelésekkel indultak, sőt néhol következetesebbek voltak: a románok követeléseinek 16. pontja például az úrbéri terhek kártérítés nélküli eltörlését, a 7. pont pedig azt követeli: „A sajtó minden kezességi összeg nélkül szabad legyen”. Az első követelések és a későbbi folyamat között lehet ugyanolyan viszony mint Batthyány és március 15-e között, de ez a dolgok lényegén nem változtat. Hogy kerültek mégis egymással szembe? Bármily furcsán hangzik is, a szembekerülés egyik oka éppen az volt, hogy ezek azonos követelésekkel, célkitűzésekkel induló mozgalmak voltak. Egy nemzetiségű államban a nemzeti öntudat kialakulása alapján véve fudalista-ellenes. Egy ilyen sok nemzetiségű államban viszont a nem-

zeti öntudat ébredése nemcsak azt jelenti, hanem azt is, hogy az egymás mellett élő népek ráébrednek, hogy — idegenek. Például a vázolt és egyéb okokból létrejött nemzeti öntudat azt eredményezi, hogy a latin nyelv helyett magyar lesz a hivatalos nyelv. Az egymás mellett élő nemzetiségek míg a latin volt a hivatalos nyelv, nem is törődtek az egész kérdéssel. Most azonban ez a hivatalos nyelv egy másik nemzetiség nyelvének rájuk erőszakolását jelenti. Megkezdődnek a magyarosítási törekvések is. Itt aztán természetes, hogy az egyszerre ébredő nemzeti öntudatok egymással kerülnek szembe. A szembekerülést még csak elősegítette a szociális ellentét is. A köznemesség mint láttuk minden erővel vissza akarja tartani a forradalmat, az ország egyes részein viszont a forradalmi átalakulást követelő jobbágyok jórészt nemzetiségiek. Még egy dologgal kell számolni. A magyar köznemesség mint láttuk azt követeli, hogy a saját kezébe ragadja a vámpolitikát. Ugyanazon okokból ugyanezt akarják a többiek is. A románok még meglegednének annyi befolyással, hogy Erdélyt, magyarok, szászok és románok közösen irányítsák. A szerbek már Szerbiához akarnak csatlakozni, a jóval fejlettebb horvátok viszont szintén önálló vámterületet akarnak, éppen a magyar búza behozatala és a „tengerre magyar” jelszó mögött meghúzódó konkurrencia ellen. A magyarok természetesen nem mehettek ebbe bele. Hisz nem azért harcolták ki ezt a területet az osztrákoktól, hogy most lemondjanak róla a horvátok, szerbek vagy a románok javára. Ez a két harc tehát ismét egy. Nem forradalom, ellenforradalmi elemekkel, hanem: ha nem harcoltak volna az osztrákok ellen, akkor nem harcoltak volna a szlávok ellen sem. És ez nem is lehetett másképp. Az sem változtatott volna a dolgon, ha a magyar szabadságharc élén egy tisztán és következetesen polgári forradalmár réteg állt volna. Sőt például, ha nem a köznemesség, hanem egy következetesebb, tisztábban polgári forradalmár réteg áll a szabadságharc élén, akkor ez nemcsak azt eredményezte volna, hogy következetesebb, nagyobb tömegbázisú harcot folytatnak az osztrákok ellen, hanem azt is, hogy következetesebb harcot indítanak a szlávok ellen. Akkor valószínűleg Jelasichot nem a Balatonnál, hanem Zágreb közelében verték volna meg, nem Jelasich, hanem a magyarok hatoltak volna idegen területre.

Szubjektív szempontból tehát azonos követelések összetükközéséről van szó. Nem változtat a tényen az sem, hogy az egyik a császár mellett, a másik a császár ellen harcol. A szlávok álláspontja éppoly bonyolult tényező eredménye, mint a magyaroké. A mozgalom vezetősége ott sem volt és nem is lehetett következetesebb forradalmár, mint a magyaroknál. Ott sem volt erő, amely felborította volna a nemzeti egységet. A vezetőrétegek itt is nemzeti síkon akarnak egyesülni és ők is az elégedetlenséget, de saját követeléseik megvalósítását is nemzeti síkon akarják levezetni. Így tehát a magyarok elleni harcnak ugyanolyan nemzeti egységet teremtő jellege van, mint a magyaroknál az osztrákok elleni harcnak. A nemzeti egység tehát nem sikeresen megvívott osztályharc eredménye, nem a többséggel szembenálló osztály legyőzésének eredménye, hanem bonyolult összezavarodott osztályviszonyok, végig nem vívott osztályharc eredménye. Természetesen, ez az egység eléggé bizonytalan. Hisz alatta ott van a még kibontakozatlan, de ténylegesen meglévő erő. A vezetőknek tartani kell azoktól is, akiknek kevés, de azoktól is akiknek sok a forradalom. Ez a bizonytalan nemzeti egység nem engedheti meg magának azt a fényűzést, hogy szembeforduljon egy olyan tekintéllyel, mint a király. Királyuk viszont közös volt. Így aztán a tényleges fegyveres összeecsapás előtt valóságos harc indult meg, hogy ki szerzi meg a

király támogatását. Bizony a király támogatásáért nemcsak a szlávok, de a magyarok is harcoltak. (A szlávok Bécs melletti harcánál nem akarunk ki-
térni még olyan fontos tényezőkre is, hogy meg akarják tartani az osztrák
piacot, a császár támogatása nélkül, következtelen forradalmiasságuknál fog-
va, nem mernék megtámadni a magyarokat, pedig jogaikat a magyaroktól
ki kell harcolniuk, éppúgy mint ahogy a magyarok kiharcolták az osztrákok-
tól és végül, hogy remélték, hogy Ausztriából sikerül szláv államot csinálni,
mint ahogy a magyarok azért akarták Pestre csalogatni a királyt, hogy a
magyart tegyék meg az osztrák birodalom domináló elemévé.)

Minden vonalon tehát ugyanazokkal a tényezőkkel találkozunk. —
Batthyany, Jellasics és Rajacsics között szubjektíven majdnem semmi külön-
ség nincs. Az már nem rajtuk múlott, hogy egyik a forradalom, másik az
ellenforradalom oldalára került. Bécs számára ugyanis a magyarok mozgal-
ma nagyobb veszélyt jelent, mint a szlávoké. Ezért használja fel a horvátokat
a magyarok ellen és nem a magyarokat a horvátok ellen, mint ahogy fel-
használta az olaszok ellen. Arra is számít, hogy a szlávokkal könnyebben el-
bánik — ezért van az, hogy — mint Marx mondta —, a szlávok ugyanazt
kapták jutalmul, amit a magyarok büntetésül. Ezek az azonos szubjektív
erők, tehát, objektíve mégis ellenkező oldalra kerülnek. A magyar forrada-
lom minden szubjektív gyengesége ellenére az európai forradalmak szövetsé-
gese, a szlávok pedig ugyanazokkal a törekvésekkel, ugyanakkora forradal-
miassággal pedig a legreakciósabb hatalmak szövetségesei lesznek, a forrada-
lom utolsó bástyája ellen.

Annak, hogy azonos törekvésekről van szó, volt még egy tragikus követ-
kezménye. Egy nemzetiségű államban a nemzeti öntudat a legszentebb, leg-
emberibb, legnagyobb és legforradalmibb érzelmek kútforrása lett. Ná-
lunk viszont azt eredményezte, hogy az egymás mellett élő, egyszerre nem-
zeti öntudatra ébredő nemzetek egymással kerülnek szembe. Az öntudatra
ébredés azt eredményezte, hogy egymást kezdték gyilkolni. Ez a tény egy
szép ünneptől fosztott meg bennünket. Az egy nemzetiségű országok nem-
zeti harcaikban az egész emberiség szabadságáért vívott harc részét ünne-
plik. Mi nem ünnepelhetjük anélkül, hogy ne ünnepelnénk népeink történel-
mének szükségzerű, de mégis legsajnálatosabb, legtragikusabb félreértését.
Hát akkor miért ünnepelnénk éppen most, amikor ezt a félreértést sikerült
kiküszöbölni? Van itt még egy dolog. Ha a fentiekől eltekintünk, akkor
Olajos érvelésében sok helyes dolog van. Még így is van azonban két gyenge
pontja. Egyik az, hogy az egész érvelés alapja: magyarkodás nélküli ünne-
pet tudunk biztosítani. Én viszont épp ebben kételkedem. A másik gyenge
pont, hogy az ünneplést Farkas osztályelméletével szemben a nemzeti jelleg
kihangsúlyozásával indokolja, tehát azzal az elemmel, amely ténylegesen
döntő 1848-ban, de ez nem annak erejét, hanem gyengeségét bizonyítja. De
attól függetlenül, milyen álláspontot foglalunk el az ünneplés, vagy nem-
ünneplés kérdésében, marxista és internacionalista kötelességünk helyesen,
objektívan értékelni 1848-at.

Nem vagyok történész, és elértem céloam, ha utalhattam arra, hogy sok
megoldatlan kérdés van még 1848 körül. (Az egész hajszálfinom kérdéseket
mint például azt, hogy Tanácsics következetesebben nacionalista is volt, vagy
hogy Eötvös következetesebben szembefordult a nemességgel, mégis hamar
cserbenhagyta a szabadságharcot, vagyis a vezető réteg és általában a for-

radalom élén álló vagy benne szerepet játszó rétegek helyzetének még bonyolultabb kérdéseit figyelmen kívül hagytam). A kérdések megoldása történetseinkre vár. A kérdéseket nem Szabó Ervin és nem Révai, hanem a mi álláspontunk alapján kell tisztázni. Én tulajdonképpen csak Petőfivel akartam foglalkozni, így jutottam el 1848-hoz. És mégis Petőfi egész bonyolult helyzetére még mindig nem világítottam rá. Pedig Olajos cikke után erre még nagyobb szükség lenne. Itt csak még két dolgot említenék. Marxék példát mutattak arra, hogy értékeljük mi a multat és a mult embereit. Marx például nagyraértékelte Rousseaut, de ugyanakkor megmondta, hogy Rousseau eszméi a polgári társadalomban valósultak meg. Itt is, 1848 esetében sem az a helyzet, hogy mi tovább folytatjuk, megvalósítjuk 1848 eszméit. A dolgokat dialektikusan kell nézni. Végso fokon és legjobb esetben is csak polgári forradalom volt. Horthyval tehát egy vonalon állott — ugyanazon társadalmi rendszeren belül. Mi mégis közelebb állunk 1848-hoz, mert 1848 egy lépés volt s mi tettük a másik lépést. Így ténylegesen 1848 továbbvivői vagyunk, de nem így, hogy megvalósítjuk, folytatjuk 1848 eszméit, hanem úgy, hogy felszámoljuk, legyőzzük, túlnőjjük ezeket az eszméket, megsemmisítjük azt a társadalmi rendszert, amely ezeknek az eszméknek a megvalósítása volt. Másodszor nem kell elfelejtenünk, hogy Petőfi kérdése és helyzete nem olyan egyszerű mint ahogy első pillanatra gondolnánk és bizony még itt is sok tisztázatlan kérdés va.

Bálint István

B. Szabó György

Töltésoldal